

BURHAN TOPRAK

Hilmi Ziya ÜLKEN

Biz insanlar alın yazımıza karşı duyduğumuz ürküntüyü unutmak için, kafasını kuma sokan devekuşunu yaşamayı tercih ederiz, ve her «âkibet» önünde sanki ilk defa oluyormuş gibi şaşırırız. Burhan, nadir örneklerden biridir ki, ömrü boyunca uçurumun kenarında irkilen, gözlerini bu «öte» ye dikmesini bildi. Erken yaşta hastalandı, Davos sanatoryumunda yattı. Thomas Mann'ın «Sihirli dağ» ındaki gibi hastalık ve ölüm fikri onu büyüledi. Evlenmesi, birinci karısının ölümü de bu tecrübenin içindeydi. O zamandanberi bu saplantı çalışmalarına rehber oldu. Ölüm fikrini artık bir korku konusu değil, metafizik bir düşünce haline koymuştu. Seçtiği yazarlar da hep böyle değil miydi? Pascal, André Gide, Baruzi, Wilde, Massignon.

Epikür'e sorarsanız şöyle diyecektir: «Ölmeden biraz önce onun ne olduğunu bilmiyoruz. Öldükten sonra da ne olduğunu bilmiyeceğiz. Öyle ise bu konu üzerinde düşünmek saçmadır.» Fakat insanlar, hem bir çoğu, kendilerini bu cevapla kandırmak istemiyor. Bütün canlıların alın yazısına biz insanlarda bir de şuur katılıyor. Sonlu varlığımızı biliyor, fakat bundan hem ürküyor, hem inanmıyoruz. Burhan, ölümü problem yapan düşünürleri bunun için seçti. ve felsefenin soyut spekülasyonlarına katlanmadığı için, bu tek ve korkunç tecrübeden bütün felsefeyi çıkarmak istedi. Mistiklere düşkünlüğü bundandı. Henüz Kierkegaard'ın dillerde dolaşmadığı yıllarda modern Fransız mistik yazarlarını okuyordu.

Daha kendisini tanımamıştım. 1929 da Mükrimin Halil'in verdiği adresle bana Paristen yazdığı mektupta «Mehmetçik» adlı bir roman yazacağını söylüyordu. Memleket dönüşünde Gide'den «Dar Kapı» yı çevirdi. Bu kitap ve Oscar Wilde'in «De Profundis» i onun ölüm düşüncesinden doğan mistik ruhla ne kadar kaplı olduğunu gösterir. Ondan sonra kendisini yıllarca «Yunus Emre» nin yayınlanması işine verdi. Bu iş kolay değildi. Elerde Sahaflar basması, son derece eksik ve bozuk nüshalar vardı. Bütün yazmaları topharak, Kilisli Rifat Hocanın yardımından faydalanaarak büyük emekle bu metinleri bir araya getirdi ve üç cilt halinde yayınladı (1 ve 2 nci cilt, 1933, Ahmet Halit Kitabevi; 3 üncü cilt, 1934. Remzi Kitabevi). Önsözünde şöyle diyor: «Yunus'u keşfetmeden önce Türk edebiyatının havasında bunatıyordum. Yunus Emre, Türk Ortaçağının zirvesidir. Onun Divanı' bizim Divina Commedia'mızdır. O kitapta ruhun büyüklüğü, vücudun fâniliği, kendi talimimizi yaratamamak felaketi, insanlığın bütün sefaleti, ulviligi, ıstırap ve tesellisi vardır.»

Yunus Divanı ve Toprak

Çereckten, Yunus Divanı Burhan Toprak'ın hayat kitabı oldu. Bir gün ona «Romanı ne zaman yazacaksın?» diye sordum. «Kardeşim, yeni bir şey söylemek kolay mı? Ben büyük insan buldum, onun eteğine tutunarak biraz da ben şahım diye düşündüm» dedi. Massignon'un ömrünü Hullaç Mansur'a vermesini kendine örnek sayıyordu. Onun miracı Massignon gibi kah kark yazan erdülion'a elverişli değildi. Divan'ın işlenmesi, Yunus'un çevresinin incelenmesinde tarihçilik bakımından eksikler vardı. Nitekim bunu tamamlamaya çalışıyordu. Fakat o asıl hedefine ulaşmıştı. Türk mistiğinin dehasını ve kendi ölümüne cevap veren insanı bulmuş ve tanı-

mişti. Tarihçi tarafı ne olursa olsun, gençler Yunus'u onunla tanıdılar, sevdiler. Fikir ve şiirimizdeki büyük yerini anladılar.

Yalancı dünyaya konup göçenler, Ne söylerler, ne bir haber verirler! Üzerinde türlü otlar bitenler Ne söylerler, ne bir haber verirler! diyen Yunus, Burhan'ın iliklerine kadar işledi. Bu sevgi ile Türk mistiklerini, «Nefehat» ı, «Semerat ül-fuad» ı okudu. Bu sevgi ile mistik bir ahlak kitabı olan «Ballar balım buldum» u yazdı. Bu sevgi ile Tolstoi ahlaklığına bağlandı. Bu sahifelerde bir çok yazıları yayımlandı.

Toprak soyadını Yunus'un bu ölüm düşüncesinden çıkardı. Toprak, hem ölümü, hem hayatı hiçliğini, hem «Melâmet» i ifade etmiyor mu?

Hor bakma sen toprağa, toprakta neler yattır! diye Yunus'u dinlerken Burhan Toprak, her an alın yazısı âkibeti ayacağının ucunda hissetti.

Hiç bilmezsin sıra kimin Aramızda geçer ölüm!

★
Kanı mülke benim diyen! Şimdi bir evde yattırlar

Bunlar bir dem Beyler idi Gel imdi gör, bilmeyesin

Köşk ve saray beğenmeyen Toprak olmuş üstünleri.

Kapıcılar korlar idi, Bey kangıdır, ya kulları!

Burhan, 1949 da Ankarada yeni kurulan «dinler psikolojisi» öğretim görevliliğine getirilecekti. Fakat sonradan işi ellerine alanlar türlü değişiklikler yaptılar ve bu olmadı. Bana yazdığı bir mektupta şöyle diyordu: «İftihar için söylemiyorum. Yunus Emre'yi bugün birinci sınıf şair sayıyorlarsa her halde bunda âcizlerinin büyük rolü olmuştur. Hulâsa yirmi yıldır bu işle uğraşıyorum. Mükrimin ile ikiniz bunları düşünerek beni ileri sürdünüz.»

Sürdük ama fayda etmedi. Yine de neden sonra, Unesco davranarak onu bir Fransız yazarı ile karşılaştırdı. İkisinin ortak gayretleriyle Yunus dünyaya tanıtıldı.

Burhan Toprak uzun yıllar Güzel Sanatlar Akademisi Müdürlüğü yaptı, orada son günlere kadar sanat tarihini okuttu. Hourtiq'in 3 ciltlik «Sanat Saheserleri» ni, Migeon'un «İslâm Sanatı» nı tercüme etti. Liselerde yalnız onun yazdığı sanat tarihi okunmaktadır. Bu çok değerli çalışmalarına rağmen, asıl Allah vergisi olan konusundan ayrılmadı. Ölüm ve ıstırap karşısında stoik dayanma, ilkeçayda büyük Zenon'a başyarak yüzyıllarca hüküm sürmüş olan Stoa ahlakı onun ikinci hâkim konusu idi. Epiktetos'un «Düşünceler ve Sohbetler» ni çevirmesi tesadüf eseri değildi.

İki buçuk yıl süren hastalığında acıyı, gözlerini karpımadan karşılaması bu stoik ahlakı yaşayışının en canlı eseri oldu. Onu on gün önce son gördüğüm zaman hastalığının başlangıcındanberi bildiği âkibetini büyük bir metanetle anlatıyordu. Anı artığı günlerde bile her zamanki gibi giyinerek koltuğuna oturduğunu ve «kalkan, Epiktetos, dayan!» diyerek acıyı yendiğini sayın eşi Hayriye Hanımın dediği zaman Burhan'ın kaynaşmış ve bütünleşmiş olan fikir hayatını bütün canlılığı ile görür gibi oldum. Bu yaşama gücü ölümü varlığını ebedi kılan hayat kudretinden başka nedir!